

N.KAZANAS

Φιλελεύθερη Παράδοση β' μέρος : Πολίτες και Κράτος

Η ελευθερία που πρόσβευαν οι φιλελεύθεροι δεν αναφέρεται μόνο στα πολιτικά δικαιώματα απρόσκοπτης μετακίνησης, έκφρασης, συνάθροισης κλπ των πολιτών. Στην Αγγλία αυτές οι ελευθερίες ήταν ήδη εδραιωμένες στον 18^ο αιώνα, άσχετα με τον περιορισμό τους στα κρίσιμα χρόνια του Αγγλο-γαλλικού πολέμου μετά το 1793. Από το 1215 ο Μέγας Χάρτης (Magna Carta), που υπέγραψαν ο Ιωάννης Α΄ και οι Βαρώνιοι (επικυρώθηκε 55 φορές αργότερα), διασφάλιζε αυτές τις ελευθερίες.

Παρ.39. Κανείς ελεύθερος δεν θα συλληφθεί, δεν θα φυλακισθεί, δεν θα χάσει την κατοχή των κτημάτων του, δεν θα κηρυχθεί παράνομος, δεν θα εξορισθεί ή κατά οποιονδήποτε τρόπο βλαφθεί

Παρα.40. Σε κανέναν δεν θα πουλήσουμε, δεν θα αρνηθούμε και δεν θα αναβάλουμε το δίκαιο του ... κλπ.

Το 1772 ο αρχιδικαστής Λόρδος Μάνσφιλντ, εκδικάζοντας την υπόθεση ενός σκλάβου που δραπέτευσε, εξέδωσε την απόφαση ότι στην Αγγλία δεν υπάρχουν σκλάβοι διότι όλοι οι άνθρωποι είναι ελεύθεροι. Έκτοτε σκλαβοκάραβα δεν μπορούσαν να περάσουν από τα λιμάνια της Αγγλίας.

Η ελευθερία επεκτεινόταν σε τρεις άλλες σφαίρες. α) Οικονομικές δραστηριότητες - αγροτική ή βιομηχανική παραγωγή, εμπόριο, κλπ. β) Περιορισμός των εξουσιών του θρόνου και αλλαγή του εκλογικού συστήματος ώστε η ψήφος να δοθεί και στους μεσο-αστούς. γ) Ελευθερίες και τελική ανεξαρτησία των λαών στις διάφορες αποικίες.

Το θέμα των αποικιών είναι και μεγάλο και περίπλοκο διότι αφορά πολλούς λαούς σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, με διαφορετικές παραδόσεις. Αρκεί να σημειωθεί ότι υπήρχε πρόθεση επιμόρφωσης, ανάπτυξης και απελευθέρωσης των λαών αυτών. Συγχρόνως όμως υπήρχαν μητροπολιτικά συμφέροντα που συχνά συγκρούονταν με τις αγνές προθέσεις κι επιβράδυναν μεταρρυθμίσεις επιτρέποντας ή ενθαρρύνοντας διάφορες μορφές εκμετάλλευσης.

Ας σημειωθεί επίσης ότι η δουλεία σαν θεσμός καταργήθηκε σε όλες τις αποικίες από τη μεταρρυθμισμένη Βουλή το 1833.

Η σύνθεση του Κοινοβουλίου άλλαξε άρδην το 1833 αφού μεταρρυθμίστηκε το εκλογικό σύστημα, 1832. Πολλές εκλογικές περιφέρειες είχαν λιγότερους από εκατό ψηφοφόρους (4) (η Win-chelsea μάλιστα μόνο 7!) και ελέγχονταν από τους τιτλούχους μεγαλογαιοκτήμονες. Αυτές οι "περιφέρειες τσέπης" (rocket boroughs υπήρχαν και rotten boroughs, δηλαδή περιφέρειες που είχαν ουσιαστικά πάψει να υφίστανται!) έστελναν αντιπροσώπους στο Κοινοβούλιο. Έτσι οι ευγενείς έλεγχαν και τις δύο Βουλές, Λόρδων και Κοινοτήτων. Όλες αυτές καταργήθηκαν και η ψήφος δόθηκε στους πλούσιους μεσοαστούς. Η σύνθεση και η σχέση του Κοινοβουλίου με τη Βουλή

των Λόρδων άλλαξε ριζικά. Ο μονάρχης περιορίστηκε στο να βασιλεύει μόνο, όχι να κυβερνά, μετά την απώλεια των Αμερικανικών Αποικιών (ΗΠΑ, 1783).

“Το ειδικό χαρακτηριστικό της συνταγματικής οργάνωσης μας είναι η ελευθερία”, κήρυξε ο Μπερκ (5). “Αυτή που όχι μόνο υπάρχει μαζί με την τάξη και την αρετή, αλλά που δεν μπορεί να υπάρξει καθόλου δίχως αυτές. Αυτή είναι σύμφυτη σε μια καλή και σταθερή κυβέρνηση σαν ουσία και ζωτική αρχή της.”

Για ένα Έθνος που αγαπούσε τόσο την ελευθερία ήταν φυσικό να τη θέλει και στις οικονομικές δραστηριότητές του. Έτσι οι φιλελεύθεροι στοχαστές της εποχής προσπαθούν να βρουν τη χρυσή τομή, την ισορροπία, μεταξύ της μεγαλύτερης δυνατής ελευθερίας και της τάξης και αρετής. Έγραψε ο Μπέρκ: “Οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα για τους καρπούς της εργασίας τους και για τα μέσα που κάνουν την εργασία τους καρποφόρα. Έχουν δικαίωμα ... για τη διατροφή και βελτίωση των παιδιών τους ” κλπ (6). Από την άλλη όμως: “Η ελευθερία κανενός ανθρώπου, κανενός σώματος ανθρώπων και κανενός αριθμού ανθρώπων, δεν θα βρίσκει να καταπατάει την ελευθερία κανενός άλλου ατόμου... Είναι ένα πρόσθετο όνομα για τη δικαιοσύνη: προσδιορίζεται με σοφούς νόμους και διασφαλίζεται με καλοφτιαγμένους θεσμούς.” (7)

Το Κράτος λοιπόν δίνει σοφούς νόμους και θεσμούς επιτρέποντας τη μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία στους πολίτες να απολαμβάνουν τους καρπούς της εργασίας τους – εφόσον δεν καταπατούν την ίδια ελευθερία σε άλλους – να βελτιώσουν τη ζωή τους γενικά και να είναι ευτυχισμένοι. “Ο σκοπός του Κράτους,” είπε πάλι ο Μπέρκ, “είναι – όσο μπορεί να είναι – η ευτυχία του συνόλου ... Η ευτυχία ή η δυστυχία των ανθρώπων, καθώς αξιολογείται από τα αισθήματα και τις διαθέσεις τους και όχι από θεωρίες περί δικαιωμάτων τους πρέπει να είναι το μέτρο των νομοθετών απέναντι στο λαό”(8). Και πρόσθεσε: “Ένας νόμος που αποκλείει την μάζα των ανθρώπων από όλη την ασφαλή και πολύτιμη περιουσία τους δεν μπορεί, βέβαια, να θεσπίζεται για την εξυπηρέτηση της παράταξης την οποία αποκλείει .”

Ο Μπερκ αναγνώριζε ότι στην Πολιτεία υπάρχει ποικιλία λειτουργιών και το 1795, με τη φιλελεύθερη φλέβα του πάλλουσα, απέρριψε τον κρατικό παρεμβατισμό γράφοντας (9) : “Τίποτα δεν μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα, το οποίο δεν θα έχει εξαιρέσεις. Αλλά ...το κράτος πρέπει να περιοριστεί μόνο σε ότι αφορά το κράτος ... κάθετι που είναι αληθινά δημόσιο – δημόσια τάξη, δημόσια ασφάλεια και δημόσια ευμάρεια. Οι πολιτικοί που γνωρίζουν τον εαυτό τους, με τη σοβαρότητα που ανήκει στη σοφία, θα κινούνται μόνο σε αυτή την ανώτερη σφαίρα, την πρώτη κινητήρια δύναμη του λειτουργήματός τους ...Αν όμως κατέβουν ... στην επαρχία ... στη συνοικία ... στην ιδιωτική κατοικία, επιταχύνουν τον ρυθμό της πτώσης τους. Δεν μπορούν να εκτελέσουν το κατώτερο λειτουργήμα και, στον βαθμό που το επιχειρούν, σίγουρα θα αποτύχουν στο ανώτερο λειτουργήμα .”

Του ίδιου πνεύματος είναι και ο ριζοσπαστικός Jeremy Bentham, μαθητής του Μπλάκστοουν, νομικός, οικονομολόγος, βουλευτής και μέγας πρέσβης της ωφελιμιστικής χρησιμότητας (Utilitarianism). Σε ένα απόσπασμα, που συνοψίζει ιδέες προγενέστερων όπως ο Μπερκ, και μεταγενέστερων όπως ο J.S.Mill, ο Μπένθαμ ξεχωρίζει τρεις ζώνες δράσης – εμπόριο, βιομηχανία και γεωργία – στον οργανισμό της Πολιτείας, από τις οποίες αποκλείει κάθε κρατική παρέμβαση (1798) (10) :“Επομένως η τέχνη (της Κυβέρνησης) – περικλείεται σε μια μικρή περιφέρεια: ασφάλεια και ελευθερία είναι ό,τι

χρειάζεται η εργασία. Το αίτημα που η γεωργία, οι βιομηχανίες και το εμπόριο παρουσιάζουν στην Κυβέρνηση είναι σεμνό και λογικό, όπως εκείνο που έκανε ο Διογένης στον Αλέξανδρο: “Μη μου σκιάζεις τον ήλιο!” Δεν έχουμε ανάγκη εύνοιας: χρειαζόμαστε μόνο ένα ασφαλές και ανοικτό μονοπάτι.”

Είκοσι χρόνια νωρίτερα, ο καθηγητής Ηθικής Φιλοσοφίας στο Εδιμβούργο, Ανταμ Σμιθ προσδιόρισε συνοπτικά και ξεκάθαρα τις λειτουργίες του κράτους: “Σύμφωνα με το σύστημα φυσικής ελευθερίας η Κυβέρνηση έχει να προσέξει τρία μόνο καθήκοντα: α) Να προστατεύει την κοινωνία από τη βία και την εισβολή άλλων ανεξάρτητων κοινωνιών. β) Να προστατεύει όσο είναι δυνατό κάθε μέλος της κοινωνίας από την αδικία και καταπίεση που προέρχεται από άλλο μέλος της, ή το καθήκον εγκαθίδρυσης ενός ακριβοδίκαιου συστήματος απονομής δικαιοσύνης. γ) Να οικοδομεί και να συντηρεί ορισμένα δημόσια ιδρύματα τα οποία δεν συμφέρει σε κανένα άτομο ή μικρό αριθμό ατόμων, να ανεγείρει και να συντηρεί”. (11)

Έτσι, συνοψίζοντας, έχουμε δύο προϋποθέσεις ή βάσεις για την ελεύθερη οικονομία και την πραγματική ελευθερία των πολιτών. Αφενός είναι οι πολιτικές ελευθερίες, ή πολιτικά δικαιώματα όπως λέγονται σήμερα, που εξασφαλίζονται από την ισχύουσα νομοθεσία. Αφετέρου είναι η ιδιωτική πρωτοβουλία στην οικονομία, ανεξάρτητη από κάθε κρατική παρέμβαση, έτσι που, όπως πάλι λέγεται σήμερα, να λειτουργούν ελεύθερα οι νόμοι της αγοράς και κυρίως ο νόμος της προσφοράς και ζήτησης. Λείπει όμως κάτι – μια τρίτη απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξουν πραγματικές συνθήκες ελευθερίας.

Ο Σμιθ όντως έθεσε τις βάσεις για την ελεύθερη οικονομία, το περίφημο *lessez faire laissez passer* των Γάλλων Φυσιοκρατών), προς το οποίο οι φιλελεύθεροι και συχνά οι συντηρητικοί θα κατευθύνουν τις προσπάθειές τους στον 19^ο αιώνα. Μόνο που ο Σμιθ παραγνώρισε ένα σημαντικό βασικό στοιχείο, που επισήμανε ο Μπερκ, και τον προηγούμενο αιώνα πιο αναλυτικά ο Λοκ. Αυτό το σφάλμα του Σμιθ σακάτεψε σχεδόν ανεπανόρθωτα την ελεύθερη οικονομία. Ο Σμιθ αγνόησε την ισότιμη πρόσβαση στη γη. Ο τρίτος παράγοντας για πραγματική ελευθερία είναι αυτή ακριβώς η ισότιμη πρόσβαση στη γη.

4. Cole and Postgate, *The Common People 1746 -1946*, Methnen, Λονδίνο, 1976, σ.88-93
5. Ομιλία στο Μπρίστολ, 1774
6. *Στοχασμοί πάνω στη Γαλλική Επανάσταση*, Κεφ. III
7. *Επιστολή στον Dupont*, 1789
8. *Ομιλία πάνω στην Αίτηση των Ουνιτάριαν*, 1792. Οι Unitarian “ενωτικοί” ήσαν μια αίρεση του Αγγλικανικού δόγματος.
9. *Thoughts on Scarcity*, Boston Ed, V, 166-7
10. *Bentham’s Works*, επιμ. Bouring, Εδιμβούργο 1843, III, σ.35
11. *Wealth of Nations ...*, 1776, Βιβλίο Δ, κεφ.9, τέλος.

